

Оксана Гнатів,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного
економічного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЇХ ПРАВ

Досліджено практику реалізації державної житлової політики України щодо забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Здійснено огляд досвіду державної підтримки у сфері житлового будівництва. Подано пропозиції щодо часткового поліпшення житлових умов дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ключові слова: житлова політика, житло дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, житлове будівництво, житлові умови.

Гнатів О.

Обеспечение жильем детей-сирот и детей, лишенных родительской заботы как способ защиты их прав

Исследована практика реализации государственной жилищной политики Украины относительно обеспечения жильем детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. Осуществлен обзор опыта государственной поддержки в сфере жилищного строительства. Поданы предложения относительно частичного улучшения жилищных условий детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

Ключевые слова: жилищная политика, жилье детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, жилищное строительство, жилищные условия.

Gnativ O.

The provision of housing for children-orphan and children deprived of parental care as a way of protecting their rights

The article examines the practice of realization of the state housing policy of Ukraine on providing housing to orphans and children deprived of parental care carried out a review of the experience of state support in housing construction. Submitted proposals for partial improvement of living conditions of orphan children and children deprived of parental care.

Keywords: housing policy, housing orphans and children deprived of parental care, housing, living conditions

Постановка проблеми. Одна із найактуальніших проблем сьогодення – забезпечення громадян України житлом. Існує безліч причин, які призводять до погіршення житлової політики в країні загалом та породжують нескінченні черги осіб, які потребують поліпшення житлових умов.

Водночас найбільш проблемними є випадки, коли під загрозою залишитися на вулиці опиняється одна із найбільш вразливих категорій осіб – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

І саме держава як головний гарант забезпечення прав має проявляти турботу про такий дітей і у сфері захисту житлових прав цієї категорії осіб, і в інших сферах, необхідних для їх повноцінного життя та розвитку.

Стан дослідження. Деякі питання зазначеної проблематики розглядалися в роботах окремих авторів, зокрема: М. К. Галянтича, А. І. Дрішлюк, Л. Г. Лічмана, Є. О. Мічуріна, Ю. К. Толстого, Є. О. Харитонова, Ю. С. Червоного, Д. М. Чечота, В. Ф. Чигіра, О. Н. Юніна, В. Ф. Яковлевата ін., разом з тим достатньої уваги цій проблематиці в літературі не приділялось.

Основний виклад матеріалу. Для втілення поставленої мети першочергово досконалим має бути законодавство у цій сфері, адже вчиняючи ті чи інші дії та приймаючи відповідні рішення, органи державної влади та місцевого самоврядування мають дотримуватися вимог, встановлених актами законодавства.

На сьогодні при вирішенні питання щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, законодавство йде двома шляхами: збереження за вказаною категорією осіб вже належного їм на праві власності чи на праві користування житла та надання нового жилого приміщення.

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», за дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також особами з їх числа зберігається право на житло, в якому вони проживали з батьками, рідними до встановлення опіки, піклування, влаштування у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [3]. З цієї норми випливає, що у разі передачі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку чи піклування, влаштування до будинків дитини, дитячих будинків, шкіл-інтернатів, дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей жила приміщення, в якому вони проживали (право користування), зберігається за дітьми протягом усього часу перебування їх в цих закладах, у опікунів чи піклувальників, дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей незалежно від того, чи проживають у жиллому приміщенні, з якого вибули діти, інші члени сім'ї. Необхідність додаткових механізмів захисту права на користування житлом вказаної категорії дітей цілком базується на вимогах закону. Відповідно до ст. 25 Закону України «Про охорону дитинства», діти, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави [4]. Звертається увага, що законодавець використовує термін «особливий захист». Вказаний захист охоплює певні права дитини, зокрема ст. 3 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» закріплює, що основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа є захист майнових, житлових та інших прав й інтересів таких дітей. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа гарантуються, забезпечуються та охороняються державою [3].

Окремо слід звернути увагу на те, що суб'єктом захисту дитини-сироти повинен виступати піклувальник. Так, згідно зі ст. 69 Цивільного кодексу України, піклувальник зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного. Отже, захист дитини-сироти є обов'язком піклувальника.

Захист права дитини можуть здійснювати й органи прокуратури, що випливає зі ст. 36–1 Закону України «Про прокуратуру». Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом. Підставою представництва в суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежена дієздатність самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження. Наявність таких підстав має бути підтверджена прокурором шляхом надання суду відповідних доказів.

Судова практика свідчить про розширення справ щодо намагання власника житла позбавити права користування житлом дітей, зокрема членів власної сім'ї [8]. Так, 07.03.2013 р. Колегія суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Хмельницької області розглянувши скаргу прокурора, який діяв в інтересах захисту неповнолітніх дітей, встановила такі обставини справи. Позивач звернувся до суду з позовом, в якому просив визнати відповідача та четверо неповнолітніх дітей такими, що втратили право користування житловим приміщенням у будинку. Обґрунтування позову базувалося на тому, що відповідач (невістка) з липня 2011 р. проживала разом із дітьми за іншою адресою. Відповідач перебувала з сином позивача у фактичних шлюбних відносинах, була зареєстрована з дітьми у його домогосподарстві. У липні 2011 р. сім'я сина розпалася та відповідач із дітьми виїхала з домогосподарства позивача, придбавши житловий будинок. За таких обставин Рішенням Новоушицького районного суду від 04.12.2012 р. позов було задоволено та визнано відповідача разом з чотирма неповнолітніми дітьми втратившими право на користування житловим будинком. В апеляційній скарзі прокурор із рішенням суду не погодився, посилався на порушення норм матеріального та процесуального законодавства, зокрема вказував на те, що судом не було взято до уваги той факт, що відповідач разом з дітьми упродовж семи років проживала у спірному будинку. Також у скарзі зазначалося, що житло, в якому проживала відповідач з дітьми, не її власність, не впорядковане, отже вибуття зі спірного будинку мало місце з поважних причин. Аналізуючи обставини цієї справи, звернемо увагу, що при захисті права користування житлом дитини були виявлені певні факти (на які посилався прокурор у скарзі): наявність благоустрою у житлі, в якому мешкають діти, та термін фактичного користування житлом, що має значення для визначення зв'язку дитини з житлом, у якому вона мешкала. Розглядаючи справу в апеляційному порядку, суд задовольнив апеляційну скаргу прокурора [5].

Підається також дискусії такий спосіб захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як надання нового жилого приміщення.

Житловим кодексом Української РСР передбачено, що особам, які повернулися з державного дитячого закладу, від родичів, опікуна чи піклувальника при неможливості повернення займаного раніше жилого приміщення жале приміщення надається позачергово.

Громадяни, які мають право на позачергове одержання жилих приміщень, включаються до окремого списку.

Аналогічні положення містяться і у Правилах обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов та надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради № 470 від 11 грудня 1984 р.

Слід зазначити, що житлові приміщення вказаним особам надаються виконавчим комітетом ради за останнім постійним місцем проживання.

Як показує практика, визначення останнього постійного місця проживання дитини є достатньо дискусійним питанням. Одні фахівці вважають, що таким місцем є місце походження дітей, інші – місце їх перебування.

Цікавим і ще більш дискусійним, на наш погляд, постає питання щодо надання нового жилого приміщення внутрішньо переміщеним дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, які досягли 16-річного віку.

Кабінет Міністрів України на своєму засіданні 23 серпня 2016 р. затвердив проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа», яким ініціюється внесення змін до ст. 39 Житлового кодексу Української РСР; до ст. 25 Закону України «Про охорону дитинства»; до ст. 33 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; до ст. 10 Закону України «Про житловий фонд соціального призначення».

Зміни, про які йдеться, спрямовані на реалізацію права внутрішньо переміщених дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли 16-річного віку, а також осіб з їх числа, бути зарахованими на квартирний та соціальний квартирний облік за місцем взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб. Завдяки таким змінам особи зазначених категорій можуть скористатися своїм правом на взяття на квартоблік за місцем взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, оскільки їхнім місцем походження є тимчасово окупована територія України або район проведення антитерористичної операції.

Висновки. Захист права дитини на користування житлом може здійснюватися батьками або особами, що їх замінюють, службою у справах дітей, прокурором.

Якщо говорити саме про захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, то складається враження, що неабияку увагу слід звернути на бажання та моральні переконання цих дітей щодо місця надання згадуваного житла. Недоречним буде переселити таку дитину в іншу незнайому їй місцевість, відірвавши її тим самим від звичного та обжитого місця її тогочасного перебування. Дискусія щодо визначення останнього постійного місця проживання дитини при взятті на квартоблік є досить доречною, проте варто відзначити, що сьогодні на законодавчому рівні закріплений обов'язок держави в особі відповідних її органів дбати про захист житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Тому норму щодо врахування думки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування щодо надання їм житла необхідно прописати чітко в чинному законодавстві України.

Треба пам'ятати, що турбота держави загалом, та її окремих представників зокрема, має замінити таким дітям саме сімейне виховання, батьківське піклування та турботу, які є такими невід'ємними складовими для формування її особистості та майбутнього життя.

Список використаної літератури

1. Конституція України. Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Сімейний кодекс України. Закон № 2947-III від 10.01.2002 р. (Поточна ред. від 04.02.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-16>.
3. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» № 2342-IV від 13.01.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

4. Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-16>.
5. Рішення Колегії суддів судової палати у цивільних справах Апеляційного суду Хмельницької області за справою № 2212/1512/2012 від 07.03.2013 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30368844>.
6. Зілковська Л. М. Проблеми захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на житло / Л. М. Зілковська // Університетські наукові записки. – 2008. – № 4. – С. 136–140. – (сер. юридична).
7. Коваль О. В. Державні гарантії забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / О. В. Коваль // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 1. – С. 184–192. – (Сер. юридична).
8. Мовчан О. В. Захист права дитини на користування житлом / О. В. Мовчан // Часопис Академії адвокатури України. – 2015. – № 3(28). – С. 75–80.
9. Черновалюк Ю. Ю. Проблеми збереження житлових та майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та шляхи їх вирішення / Ю. Ю. Черновалюк // Університетські наукові записки. – 2012. – № 3. – С. 67–71.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2017.